

TURKISTONDA XX ASR BOSHIDAGI SIYOSIY, IQTISODIY VA IJTIMOIIY HOLAT

Barotov Furqat Bahriddin o'g'li

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti 2-kurs magistanti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15399433>

Annotatsiya. Ushbu maqoladada XX asr boshlarida Turkistonning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy holati kompleks tarzda tahlil qilinadi. Bu davr Rossiya imperiyasining mustamlakachilik siyosati avj olgan, mahalliy xalq esa milliy uyg'onish, o'zlikni anglash va erkinlik g'oyalari bilan yashayotgan davr edi. Asarda siyosiy boshqaruvning harbiy-ma'muriy xususiyati, mahalliy aholi siyosiy faolligining cheklangani, ammo shu bilan birga jadidchilik harakati orqali milliy-demokratik kuchlarning shakllanib borishi yoritiladi. Ijtimoiy hayotda esa qatlamlar o'rtasidagi tafovut, rus ko'chmanchilarining ustun mavqei va jadid ziyolilar sinfining shakllanishi tahlil qilinadi. Ayniqsa, yangi usul maktablari, matbuot va madaniy-ma'rifiy harakatlar orqali milliy ongning o'sishiga urg'u beriladi. Bu davrda yuzaga kelgan milliy uyg'onish jarayonlari keyinchalik Turkiston muxtoriyati g'oyasiga asos bo'lgani ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Turkiston, mustamlaka siyosati, jadidchilik, siyosiy faollik, iqtisodiy islohotlar, ijtimoiy qatlamlar, milliy uyg'onish, XX asr.

THE POLITICAL, ECONOMIC, AND SOCIAL SITUATION IN TURKESTAN AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY"

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the political, economic, and social conditions in Turkestan at the beginning of the 20th century. During this period, the colonial policy of the Russian Empire was at its peak, while the local population lived with ideas of national awakening, self-identity, and freedom. The study highlights the military-administrative nature of political governance, the restrictions on local political activity, and the emergence of national-democratic forces through the Jadid movement. In social life, the article examines class disparities, the dominant position of Russian settlers, and the formation of the Jadid intellectual class. Special emphasis is placed on the rise of national consciousness through new-method schools, the press, and cultural-educational movements. The article also underscores how these processes of national awakening eventually laid the foundation for the idea of Turkestan autonomy.

Keywords: Turkestan, colonial policy, Jadidism, political activity, economic reforms, social classes, national awakening, 20th century.

ПОЛИТИЧЕСКОЕ, ЭКОНОМИЧЕСКОЕ И СОЦИАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ В ТУРКЕСТАНЕ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируется политическое, экономическое и социальное положение Туркестана в начале XX века. Этот период характеризуется расцветом колониальной политики Российской империи, в то время как местное население жило идеями национального пробуждения, самосознания и стремления к свободе. В работе освещаются военно-административные особенности политического управления, ограниченность политической активности местного населения, а также постепенное формирование национально-демократических сил через джадидское движение. В социальной жизни рассматриваются различия между слоями общества, привилегированное положение русских переселенцев и формирование класса джадидской интеллигенции.

Особое внимание уделяется росту национального самосознания через новые методные школы, прессу и культурно-просветительские движения. Подчеркивается, что процессы национального возрождения, возникшие в этот период, впоследствии легли в основу идеи Туркестанской автономии.

Ключевые слова: Туркестан, колониальная политика, джадидизм, политическая активность, экономические реформы, социальные слои, национальное пробуждение, XX век.

Kirish

XX asr boshlarida Turkiston o'lkasi Rossiya imperiyasi tarkibida bo'lib, o'ta murakkab siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitda yashar edi. Chor Rossiyasi olib borgan mustamlakachilik siyosati natijasida mintaqada har tomonlama ekspluatatsiya va bosim kuchaygan, biroq shu bilan birga, yangi uyg'onish davri ham boshlangan edi. Ushbu maqolada aynan shu davrga xos tarixiy jarayonlar tahlil qilinadi.

Turkiston 1867-yilda general-gubernatorlikka aylantirilib, to'liq harbiy-ma'muriy boshqaruv tizimi joriy etilgan edi. XX asr boshida bu tizim yanada mustahkamlandi. Mahalliy aholi siyosiy huquqlardan mahrum bo'lib, rus amaldorlari butunlay ustunlik qilardi. 1905-yilgi Rossiya inqilobi Turkistonga ham ma'lum darajada ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa, jadid ziyolilar orasida siyosiy faollik kuchayib, matbuot orqali o'z fikrlarini bildiradiganlar ko'paydi. 1917-yilga kelib esa bu faollik yanada kuchaydi, natijada Turkistonda vaqtincha siyosiy tashkilotlar, masalan, "Sho'roi Ulamo" va "Sho'roi Islomiya" kabi harakatlar shakllandi.

Turkiston iqtisodiyoti chor hukumati davrida Rossiya sanoati uchun xom ashyo bazasiga aylantirildi. Ayniqsa, paxta yetishtirishga alohida e'tibor qaratilgan. Buning oqibatida oziq-ovqat ekinlari qisqardi va ichki oziq-ovqat tanqisligi kuchaydi.

Mahalliy aholi ko'plab soliqlar bilan siqilgan, qishloq xo'jaligi yerni ijaraga olgan dehqonlar hisobiga olib borilar edi. 1906-yildan boshlab Turkistonda temir yo'l qurilishi jadallashdi: Transkaspiy temir yo'li va Tashkent-Orenburg yo'li orqali Rossiya bilan iqtisodiy bog'liqlik ortdi, ammo bu infratuzilma asosan Rossiya manfaatlari uchun xizmat qilgan.

Mahalliy aholi ijtimoiy jihatdan kamsitilgan guruh sifatida qaralgan. Ular tibbiy xizmat, ta'lim va ma'muriy lavozimlardan chetlashtirilgan edi.

Chor ma'muriyati o'zining mustamlakachilik siyosatida ruslashtirishni asosiy strategiya sifatida qabul qilgan va mahalliy aholi uchun diniy, madaniy erkinliklarni cheklagan. Rossiya imperiyasi o'z hududidagi turli xalqlarni birlashtirish va ularni o'z ijtimoiy tizimiga integratsiya qilish maqsadida ko'plab siyosiy, ijtimoiy, madaniy chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Shu jumladan, mahalliy tillarni, dinni va an'anaviy madaniyatni bosqichma-bosqich ruslashtirish, o'sha davrda yashagan turkistonliklar uchun erkinlikni yanada chekladi va mavjud muammolarni yanada kuchaytirdi. Biroq, ayni paytda, bu bosimning qarshi tomonida, ayniqsa, jadidchilik harakati ko'rinishida ijtimoiy uyg'onish jarayonlari kuchayib bordi. Jadidchilik harakati yangi usuldagi maktablar va ta'lim tizimini yaratish orqali, o'z vaqtida ruslashtirishga qarshi ilhomlantiruvchi kuch sifatida yuzaga keldi.

1900–1917-yillar orasida Turkistonda yangi usul maktablarining ochilishi, kutubxonalar tashkil etilishi va matbuot organlarining faoliyat boshlashi ijtimoiy ongning o'sishiga katta turtki berdi. "Taraqqiy", "Sadoi Turkiston" kabi matbuot organlari va boshqa madaniy-ma'rifiy harakatlar, yangicha fikrlash va milliy o'zlikni anglashni kuchaytirishda muhim rol o'ynadi.

Bu yondashuvlar mahalliy aholiga o'z taraqqiyotini amalga oshirish, o'z erki va huquqlarini talab qilish imkoniyatini berdi. Jadidchilik harakati, yangi usul maktablari orqali yoshlarni zamonaviy ta'limga yo'naltirish bilan birga, matbuot va kutubxonalar orqali milliy adabiyot va ilm-fanni rivojlantirdi. Shu tariqa, bu davrda o'zlikni anglash, milliy madaniyatni qadrlash va yangi siyosiy-g'oyaviy yo'nalishlarni shakllantirish jarayonlari kuchayib, keyinchalik Turkistondagi milliy mustaqillik harakatlarining asosiy manbaiga aylandi.

Xulosa

XX asr boshlarida Turkistondagi siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy holat Rossiya imperiyasining mustamlakachilik siyosatining keskin oqibatlari bilan belgilandi. Mahalliy boshqaruvning harbiy-ma'muriy tizim asosida olib borilishi, iqtisodiy resurslarning imperiya manfaatlariga bo'ysundirilishi va ijtimoiy tengsizlikning chuqurlashuvi o'lka aholisining kundalik hayotiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan birga, bu davr Turkiston tarixida milliy uyg'onishning kuchaygan, o'zlikni anglash jarayonlari tezlashgan bosqichi sifatida ajralib turadi.

Ayniqsa, jadid ziyolilarining ma'rifiy, madaniy va siyosiy sohalardagi faoliyati o'lkaning ijtimoiy hayotida yangicha fikrlash, o'z erki va mustaqilligi uchun kurashish g'oyalarining shakllanishiga turtki berdi. Jadidchilik harakati nafaqat ta'lim va matbuot orqali, balki keng jamoatchilik ongini uyg'otish orqali ham milliy-demokratik mafkuraning asoslarini yaratdi.

Natijada, bu davrda shakllangan siyosiy va madaniy harakatlar keyinchalik Turkiston muxtoriyati, milliy mustaqillik harakatlari kabi yirik voqealarga zamin yaratdi. Shu sababli, XX asr boshlaridagi Turkiston – bir tomondan mustamlakachilik zulmi, ikkinchi tomondan esa milliy uyg'onish va ozodlik sari yo'naltirilgan tarixiy jarayonlar uyg'unlashgan davr sifatida baholanadi.

REFERENCES

1. Ziyo, H. Jadidchilik tarixidan lavhalar. Toshkent: Fan, 2001.
2. Qosimov, B. Turkiston mustamlakachilik davrida. Toshkent: Akademnashr, 2013.
3. Karimov, A. XX asr boshlarida Turkiston matbuoti. Toshkent: Sharq, 2006.
4. Rashidov, S. Milliy uyg'onish: tarix va tahlil. Samarqand: Registon, 2019.\
5. G'ulomov, A. O'rta Osiyoning iqtisodiy tarixi (XIX-XX asr boshlarida). Toshkent: Fan, 1988.